

Αντώνης Μεταξάς,
Η Ποιοτική Ιδιαιτερότητα
της Ενωσιακής Έννομης Τάξης
Αλληλένθεση, Κρίση, Εξαίρεση,
Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020

Παρουσίαση του βιβλίου στις 29.09.2021

Ιωάννης Σαρμάς
Πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου

Είναι χαρά μου που παρουσιάζω απόψε το βιβλίο του Καθηγητή Αντώνη Μεταξά *Η Ποιοτική Ιδιαιτερότητα της Ενωσιακής Έννομης Τάξης. Αλληλένθεση, Κρίση, Εξαίρεση*. Και είναι χαρά μου γιατί θα μπορέσω στα επόμενα 25 λεπτά να μοιραστώ μαζί σας τους λόγους για τους οποίους βρίσκω ότι αυτό το βιβλίο, χάρις στη διεισδυτική ανάλυση που περιέχει, ανοίγει νέους ορίζοντες στην κατανόηση του ενωσιακού φαινομένου.

Σε τρία σημεία θα σταθώ για να σας μεταφέρω τα βασικά στοιχεία της σκέψης του συγγραφέα όπως αποτυπώνεται στο βιβλίο.

Το πρώτο σημείο αφορά τη γλώσσα του κειμένου ή καλύτερα τους όρους που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας. Αν οι αγγλοσάξονες έχουν δίκιο λέγοντας «*the limits of my language are the limits of my mind*» («*Τα όρια της γλώσσας μου είναι και όρια της σκέψης μου*»), τότε το βιβλίο αυτό ονοματίζοντας τόσο επιτυχημένα, όπως θα δούμε, νοπτικές συλλήψεις που τις έχουμε συγκεχυμένες στο μυαλό μας, διευρύνει πράγματι τα όρια της σκέψης μας, προικίζοντάς μας με νέα εργαλεία νομικής ανάλυσης. Το δεύτερο σημείο αναφοράς συγγενεύει πολύ με το τρίτο, αλλά πολιτικώς επιβάλλεται να τα διακρίνουμε, γιατί θα ήταν άδικο να τα ταυτίζουμε. Αναφέρονται και τα δύο σε ζητήματα που εγείρονται από τις νομικές συνέπειες της καθιέρωσης του σεβασμού στη συνταγματική ταυτότητα των Κρατών μελών. Όμως, όπως ο συγγραφέας το υποδεικνύει, διαφορετική προσέγγιση πρέπει να έχουμε όταν μιλάμε για την περίπτωση των αντίθετων στις αρχές του Κράτους Δικαίου παρεμβάσεων στη δικαιοσύνη που διαπιστώνεται σε δύο Κράτη μέλη, από ό,τι όταν αναφερόμαστε στη σύγκρουση μεταξύ ενός συνταγματικού δικαστηρίου απαράμιλλου κύρους με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το δεύτερο, λοιπόν, σημείο της ανάπτυξης που θα ακολουθήσει θα αφορά την τοποθέτηση του συγγραφέα αναφορικά με την αντιμετώπιση της στάσης της Πολωνίας και της Ουγγαρίας έναντι της πορείας για διαρκώς στενότερη ένωση, ενώ το τρίτο σημείο είναι αφιερωμένο στις αποφάσεις *Weiss* του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ι. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΜΟΥ, ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΔΟΣΙΑ ΝΟΗΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΗΨΕΩΝ ΠΟΥ ΠΑΡΕΜΕΝΑΝ ΣΥΓΚΕΧΥΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΑΟΡΙΣΤΕΣ

Πρόκειται ίσως για την πιο άμεσης επενέργειας απήχηση που μπορεί να έχει το βιβλίο αυτό. Ο συγγραφέας παρέχει λεκτική επένδυση σε νοητικές συλλήψεις σχετικές με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση που όλοι μπορεί να σχηματίζουμε συγκεκριμένα και αόριστα στο μυαλό μας, αλλά που ελλείπει της κατάλληλης απόδοσης με τον όρο που τους ταιριάζει είναι δύσχρηστες ως εργαλεία συλλογισμών. Ορισμένες από τις λεκτικές αυτές επενδύσεις δεν περιγράφουν απλώς συνοπτικά μια νοητική σύλληψη. Έχουν κανονιστικό βάθος τέτοιο ώστε να ορίζουν και να προσδιορίζουν τη νοητική σύλληψη που αποδίδουν.

Όπως η λέξη «αλληλένθεση» που εμφανίζεται στον υπότιτλο του βιβλίου. Ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται τη «δημοκρατική πολιτειακή αλληλένθεση των ευρωπαϊκών εθνών και κρατών» όπως ειδικότερα τοποθετεί τη λέξη «αλληλένθεση» σε νοηματική ενότητα, ως το συγκροτημένο πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα Κράτη μέλη και τα έθνη της Ένωσης. Όμως, η ίδια η λέξη «αλληλένθεση» μας παραπέμπει σε μια τάξη πραγμάτων όπου το κάθε συνθετικό της πρέπει και οφείλει να έχει τη θέση του κατά τρόπο που να μην μπορεί να αποκλίνει χωρίς να κλονίσει ή να ανατρέψει την τάξη αυτή. Αυτό ακριβώς που, όπως θα δούμε στη συνέχεια όταν θα αναφερθούμε στις περιπτώσεις εκτροπής από την αλληλένθεση, αποτελεί το κύριο μέλημα του συγγραφέα.

Άλλη πολύ επιτυχημένη απόδοση είναι ό,τι αποκαλεί ο συγγραφέας «αναπλαισιωτική συμπερίληψη του ενοποιητικού επιχειρήματος». Με τις λέξεις αυτές αποδίδεται όλη η πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από τότε που άρχισαν να τροποποιούνται οι Συνθήκες. «Αναπλαισιωτική συμπερίληψη ήταν κάθε νέα Συνθήκη για τις Κοινότητες ή την Ένωση, καθώς χωρίς αξιώσεις ολοκλήρωσης της διαρκώς στενότερης ένωσης ενσωμάτωνε πάντως τις υφιστάμενες ήδη εμπειρίες από την πορεία της ολοκλήρωσης, βελτίωνε ό,τι η ομοφωνία επέτρεπε να βελτιώνει και διακριτικά άνοιγε ορίζοντες για το επόμενο βήμα της αναπλαισίωσης».

Ο χαρακτηρισμός του σύγχρονου δικαίου ως πολυκαταγωγικού είναι μια επίσης επιτυχής λεκτική απόδοση ενός φαινομένου που δεν το έχουμε ονοματίσει τόσο συγκεκριμένα. Το δίκαιο μας είναι πράγματι πολυκαταγωγικό όχι μόνο γιατί ανάγει την προέλευσή του στους νόμους του Εθνικού Κοινοβουλίου και στους Κανονισμούς της Ευρωβουλής και του Συμβουλίου, αλλά ακόμη γιατί μετά την *υφαρπαγή* του νόμου ή τη *μετοίκησή* του –οι όροι είναι του συγγραφέα– από τη σφαίρα της νομοθετικής λειτουργίας σε άλλες σφαίρες επιρροής δεν είναι πλέον δυνατόν να ορισθεί το ισχύον δίκαιο μόνον με βάση την προέλευσή του από την κλασική δικαιοπαραγωγική λειτουργία.

Δεν είναι δυνατόν εδώ βεβαίως να γίνει αναφορά σε όλες τις διατυπώσεις με τις οποίες επενδύονται από τον συγγραφέα νοητικές συλλήψεις που μέχρι την ονοματοδοσία τους παρέμεναν συγκεκριμένες ή αόριστες. Το πλήθος τους δεν μας το επιτρέπει. Αξίζει πάντως μια αναφορά σε ορισμένες ακόμη, έστω και συνοπτικά, όπως στην «*αυτοαναφορική προσέγγιση του δικαίου*» για να αποδοθεί η σείρα αναφορά του ενωσιακού αλλά και κυρίως του εθνικού δικαστή, στον δικό του ο καθένας βασικό νόμο, χωρίς άνοιγμα της έννομης τάξης στον εκατέρωθεν διάλογο. Η «*δογματική συνάρθρωση της ενωσιακής έννομης τάξης*» που ως αποστολή την αποδίδει ο συγγραφέας στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την κινητήρια δύναμη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως το αποκαλεί. Ακόμη η «*συζηκτική διαλλακτικότητα*», η εκ μέρους του εθνικού και του ενωσιακού δικαστή αντιμετώπιση των συγκρούσεών τους με καλή πίστη και θέληση εύρεσης λύσης. Ή, τέλος, ο χαρακτηρισμός του εθνικού δικαστή στα Κράτη μέλη της Ένωσης ως του «*βασικού*

βραχίονα της κανονιστικής εκδίπλωσης της Ενώσεως», εννοώντας έτσι την ένταξη του εθνικού δικαστή στη θεσμική ενωσιακή δομή ως τακτικού δικαστή της και θεματοφύλακα του δικαίου της στο Κράτος μέλος στο οποίο είναι όργανο της δικαστικής λειτουργίας.

Οι όροι αυτοί δεν τίθενται για να περιπλέξουν την κατανόηση του κειμένου, αλλά για να διευκολύνουν τον αναγνώστη να νοηματοδοτήσει το ενωσιακό εγχείρημα με τις λέξεις που χρειάζονται για τη βαθύτερη κατανόησή του. Απαίτησαν, είναι βέβαιο αυτό, πολύ κόπο και πολύ πνευματική προσπάθεια εκ μέρους του συγγραφέα για να διατυπωθούν. Όμως, όποιος τις αφομοιώσει, δεν θα έχει μόνο το κέρδος της εύκολης ανάγνωσης του βιβλίου· θα αποκτήσει ένα διαρκές εργαλείο, ανεξάρτητο από το βιβλίο, για να περιγράφει και ο ίδιος καλύτερα το ενωσιακό εγχείρημα.

Και ίσως πέραν αυτού. Γιατί εκφράσεις όπως «δικαιοδοτική θέαση», «μαξιμαλιστική κυριαρχική μεγαλομανία» ή «δικαιοδοτικός εγωισμός», που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να αποδώσει συσχετισμούς και συγκρούσεις ενωσιακής και εθνικής δικαιοσύνης, μπορεί κάλλιστα να ανεξαρτητοποιηθούν από το συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς τους και να καλύψουν φαινόμενα που απαντώνται εντός μιας εθνικής έννομης τάξης μεταξύ των δικαιοδοτικών οργάνων που λειτουργούν σε αυτήν.

II. ΑΣ ΔΟΥΜΕ ΤΩΡΑ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ. ΑΛΛΑ ΠΡΩΤΑ ΤΡΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ, ΟΡΙΖΟΝΤΙΑΣ ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΗΜΑΣΙΑΣ, ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ

Η πρώτη αφορά τη διευκρίνιση αυτού που και στον τίτλο του βιβλίου καταγράφεται ως «ποιοτική ιδιαιτερότητα της ενωσιακής έννομης τάξης». Ποια είναι αυτή η ποιοτική ιδιαιτερότητα; Κατά τον συγγραφέα, το ενωσιακό δίκαιο δομείται σε συνάρτηση με την υποβοήθηση μιας ανώτερης πολιτικής τελολογίας. Αυτό το τέλος, βαθιά πολιτικό, είναι για τον συγγραφέα η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας, μιας δημοκρατικής πολιτικής ένωσης.

Στην πρώτη διευκρίνιση προστίθεται η δεύτερη. Το βιβλίο δεν γράφτηκε για να περιγράψει μια κατάσταση του παρελθόντος στη διαρκώς στενότερη ένωση. Γράφτηκε για το γίνεσθαι της εξελικτικής πορείας. Γράφτηκε στη ζώσα επικαιρότητα για να πάρει θέση επ' αυτής και, ει δυνατόν, να την επηρεάσει.

Γιατί ο συγγραφέας, και εδώ έρχεται η τρίτη διευκρίνιση, δεν εμφανίζεται ως ουδέτερος παρατηρητής. Επιθυμώντας να είναι διαφανής στις επιστημονικές του προ-τοποθετήσεις και παραδοχές, διακηρύσσει, ομολογεί ότι παρεμβαίνει στον δημόσιο διάλογο υπέρ της Ευρώπης, ότι συντάσσεται με την τελολογία της διαρκώς στενότερης ένωσης και ότι γράφει γιατί τον ανησυχούν ορισμένα φαινόμενα τα οποία βλέπει να εγκυμονούν τον όλεθρο του ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

III. ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ Η ΕΚΤΡΟΠΗ ΠΟΥ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ Η ΣΤΑΣΗ ΔΥΟ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Μιλάμε για τις παρεμβάσεις στη δικαιοσύνη με τη χρήση μιας συντακτικής εξουσίας υποταγμένης στην Κυβέρνηση που, υπό το πρόσχημα κάθαρσης του δικαστικού σώματος της χώρας από τα υπολείμματα του κομμουνιστικού καθεστώτος, εγκαθιστά σύστημα πλήρους ελέγχου της δικαστικής λειτουργίας από την εκτελεστική.

Με επιστημονικότητα αλλά και με έντονο ύφος, ο συγγραφέας αναλύει γιατί τέτοια φαινόμενα

εκτροπής είναι απαράδεκτα, δεν πρέπει να τύχουν ανοχής, αλλά αντίθετα να καταδικασθούν κατηγορηματικά, ώστε να μην επαναληφθούν. Η ανάλυση μπορεί να περιγραφεί στα πέντε βήματα που τη χαρακτηρίζουν.

Αρχικά, ο συγγραφέας θυμίζει τις αρχές της ευθείας εφαρμογής και του άμεσου αποτελέσματος του ενωσιακού δικαίου πάνω στις οποίες στηρίζεται η θεμελιώδης αρχή της υπεροχής του, άλλως της προτεραιότητας (*primauté*) της εφαρμογής του έναντι του εθνικού δικαίου. Είναι όλες αρχές εγγενείς στην ύπαρξη του ενωσιακού δικαίου. Δεν μπορεί, κατά τον συγγραφέα, να υπάρξει ενωσιακό δίκαιο, αν κάθε Κράτος μέλος μπορούσε να αμφισβητεί το δίκαιο της Ένωσης, το οποίο εξ ορισμού είναι ενιαίας εφαρμογής σε κάθε Κράτος μέλος.

Σε ένα δεύτερο βήμα, ο συγγραφέας αναλύει τους κινδύνους που συνεπάγεται η μη ενιαία αντίληψη περί του σεβασμού της συνταγματικής ταυτότητας των Κρατών μελών, μιας έννοιας που έγινε στην αρχή θετικά δεκτή και που όμως τώρα μπορούμε να δούμε την αμφισημία της. Κατά τον συγγραφέα, η όποια συνταγματική ταυτότητα δεν είναι μια ένσταση της εθνικής δικαιοσύνης σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εθνικών δικαστών, που μπορεί να προβληθεί ελεύθερα στους θεσμούς της Ένωσης. Είναι έννοια του ενωσιακού δικαίου που ανήκει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να την οριοθετήσει, ώστε να μην αναπτύξει συνέπειες που θα υποσκάψουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Σε ένα τρίτο βήμα, ο συγγραφέας εξηγεί τη σημασία της αρχής του Κράτους Δικαίου και της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης ως βασικού αξιακού πυρήνα της Ένωσης και άρα ως αναγκαίου χαρακτηριστικού της έννομης τάξης κάθε Κράτους μέλους. Τα δικαστήρια των Κρατών μελών είναι δικαστήρια της ίδιας της Ένωσης και επομένως πρέπει να χαρακτηρίζονται από τις αξίες που είναι σύμφωνες με την αποστολή τους. Παραβιάζεται, συνεπώς, το ενωσιακό δίκαιο και για τον λόγο αυτό τα Κράτη μέλη που το παραβιάζουν είναι υπόλογα στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, όταν με το πρόσχημα δράσης υπό την ασπίδα της συνταγματικής τους ταυτότητας τα Κράτη μέλη επιχειρούν τέτοιες παρεμβάσεις στη δικαιοσύνη, ώστε να την καθιστούν υπόδουλη της πολιτικής εξουσίας.

Το τέταρτο βήμα αφορά τις κυρώσεις. Ο συγγραφέας δείχνει εξαιρετική φρόνηση εν προκειμένω. Δεν προτείνει την άμεση αποβολή των Κρατών μελών που αποκλίνουν. Απλώς επιθυμεί να αντιμετωπισθούν με αυστηρότητα. Εκεί που επιμένει είναι να μη χαλαρώσει η έννοια της συνταγματικής ταυτότητας, ώστε να υποδεχθεί τέτοια φαινόμενα. Γι' αυτό υποδεικνύει έντονα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναλάβει την καθοδηγητική του δράση. Πρέπει αυτή η έννοια που, όπως πλέον διαφαίνεται, απειλεί το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, να πάψει να αποτελεί άλλοθι σε πλήγματα κατά του αξιακού πυρήνα της Ένωσης.

Σ' αυτόν τον αξιακό πυρήνα επανέρχεται ο συγγραφέας στο πέμπτο και τελευταίο βήμα της ανάλυσής του περί της εκτροπής από το Κράτος Δικαίου. Με τη στάση του στη λεγόμενη υπόθεση *Taricco II*, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έδειξε ότι, όπου διαπιστώνει ότι ο συγγραφέας χαρακτηρίζει ως «βουλησιακή ενδιάθεση συζευκτικής διαλακτικότητας», όπου είναι εφικτή η ουσιαστική σύζευξη κάτω από ένα κοινό ευρωπαϊκό συνταγματικό πρότυπο, δεν επιμένει στη σύγκρουσή του με την εθνική δικαιοσύνη. Και στην περίπτωση αυτή η λύση βρέθηκε όταν ενωσιακή και εθνική δικαιοσύνη, που άλλως θα συγκρούονταν επικίνδυνα ως προς τον δικονομικό και ουσιαστικό χαρακτήρα της ποινικής παραγραφής, μπόρεσαν να συμβιβαστούν στο πεδίο της αρχής της ασφάλειας του δικαίου, της υπερκείμενης αρχής, επιτρέποντας την αμφιμερή δικαιοδοτική ενίσχυση του ευρωπαϊκού συνταγματισμού, σύμφωνα πάντα με τη βαθιάς έμπνευσης επιτυχή ορολογική επένδυση του φαινομένου που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.

IV. ΑΣ ΕΙΣΕΛΘΟΥΜΕ ΤΩΡΑ ΣΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΣΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ, ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΕΙ Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ WEISS ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Μέχρι τώρα υπήρξα ιδιαίτερα επαινετικός στις κρίσεις μου για την επιχειρηματολογία και το περιεχόμενο του βιβλίου με κίνδυνο να θεωρηθεί ότι στερούμαι αντικειμενικότητας. Ας μου επιτραπεί εδώ μια πιο κριτική, προσωπική πάντως, προσέγγιση.

Υπενθυμίζω ότι το ζήτημα στην υπόθεση *Weiss* που ξεκίνησε από το Δικαστήριο της Καρσλρούης για να φθάσει στο Δικαστήριο του Λουξεμβούργου και για να επιστρέψει πάλι στην Καρσλρούη ήταν αν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, με τη μαζική αγορά ομολόγων Κρατών μελών της Ευρωζώνης, δεν περιοριζόταν στην άσκηση νομισματικής πολιτικής, αλλά ασκούσε εν τοις πράγμασι οικονομική πολιτική χρηματοδοτούσα, αντίθετα από τους ορισμούς της Συνθήκης, το δημόσιο χρέος των Κρατών μελών.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήδη από μια προηγούμενη απόφασή του, την *Gauweiler*, είχε κρίνει, ύστερα από προδικαστική παραπομπή από το δικαστήριο της Καρσλρούης, ότι, αφού η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα κινήθηκε κατ' αντικείμενο εντός του πλαισίου της αρχής της αναλογικότητας ασκούσα νομισματική πολιτική με επαρκώς αιτιολογημένη απόφασή της, δεν τίθεται ζήτημα υπερβάσεως των ορίων των αρμοδιοτήτων της, όπως προδιαγράφονται στη Συνθήκη. Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο είχε πεισθεί τότε με την απάντηση που του έδωσαν οι δικαστές του Λουξεμβούργου.

Όμως, στην απόφασή του επί της υποθέσεως *Weiss*, το Δικαστήριο της Καρσλρούης δεν πείσθηκε από την απάντηση που του έδωσε το Δικαστήριο της Ένωσης στη δεύτερη προδικαστική παραπομπή του. Κατά την κρίση των Γερμανών συνταγματικών δικαστών, η νομισματική πολιτική αποτελεί δοτή αρμοδιότητα της Ένωσης, ενώ η οικονομική πολιτική παραμένει στην κυριαρχική εξουσία των Κρατών μελών, τα οποία διατηρούν το εν γένει τεκμήριο της αρμοδιότητας. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όφειλε κατά το συνταγματικό Δικαστήριο της Καρσλρούης να ασκήσει αυστηρό, πυκνό, πλήρη έλεγχο κατά την οριοθέτηση των εκατέρωθεν δικαιοδοσιών, της Ένωσης και των Κρατών μελών, κάτι που δεν έκανε. Έτσι, τα αμοιβαία σύνορα νομισματικής και οικονομικής πολιτικής παρέμειναν αόριστα και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αφέθηκε ελεύθερη να ασκεί οικονομική πολιτική προφασιζόμενη ότι ασκεί νομισματική.

Στη δεύτερη απόφασή του επί της υποθέσεως *Weiss*, το Δικαστήριο της Καρσλρούης θεώρησε, λοιπόν, μη ικανοποιητική την κρίση του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου ως προς τον καθορισμό των ορίων των εκατέρωθεν δικαιοδοσιών. Γι' αυτό αποφάσισε όπως το ίδιο διερευνήσει αν τα όρια αυτά τηρήθηκαν, αναζητώντας στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Ο συγγραφέας επικρίνει τη στάση αυτή του γερμανικού Δικαστηρίου στη βάση ότι η γενίκευση μιας τέτοιας πρακτικής θα ισοδυναμούσε με αμφισβήτηση των θεμελίων της Ένωσης που στηρίζεται στον σεβασμό των αποφάσεων του Δικαστηρίου της από όλα τα εθνικά δικαστήρια. Επικρίνει, επίσης, την Καρσλρούη για την ακαταλληλότητα της στιγμής, από δικαιολογητικής άποψης, να εγείρει και να επιμένει σε ένα τέτοιο θέμα.

Βρίσκω άδικη την κριτική και γενικώς άδικη κάθε κριτική κατά των Γερμανών δικαστών που στηρίζεται σε δίκη προθέσεων.

Οι Γερμανοί συνταγματικοί δικαστές είπαν κάτι απλό και θα έλεγα μάλιστα αθώο. Κατανοούμε, είπαν, ότι, όταν εφαρμόζεται η αρχή της αναλογικότητας σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να αναγνωρίζεται ένα περιθώριο εκτίμησης στις εμπλεκόμενες αρχές και οι δικαστές να αυτοπεριορίζονται ως προς τον έλεγχο πολύπλοκων τεχνικών κρίσεων. Όμως, όταν πρόκειται να οριοθετηθούν τα σύνορα της ενωσιακής με την εθνική δικαιοδοσία, αυτό δεν μπορεί να ισχύει. Δεν μπορεί η εθνική

κυριαρχία ενός Κράτους μέλους να εξαρτάται από μη υποκείμενες σε πλήρη δικαστικό έλεγχο κρίσεις διακριτικής ευχέρειας των διοικητικών αρχών, έστω και αν πρόκειται περί της Κεντρικής Τράπεζας.

Αυτή είναι στην ουσία της η αντίρρηση της Καρσλρούης, αν περί αντιρρήσεως μπορεί να γίνει λόγος. Ζήτησε απλώς από το Δικαστήριο της Ένωσης να ασκήσει πλήρως τον δικαστικό του έλεγχο.

Στην *Gauweiler* με προεδρία Βασιλείου Σκουρή, το Δικαστήριο της Ένωσης με εξαιρετική δεξιότητα και ενσυναίσθηση αυτού που ζητούσαν οι Γερμανοί δικαστές το είχε πράξει. Γι' αυτό και η κρίση αποσοβήθηκε. Με άλλη προεδρία, περιέργως όμως με τον ίδιο εισηγητή, το Δικαστήριο της Ένωσης στην απόφαση του *Weiss* ακολούθησε μια εντελώς αντίθετη τακτική. Τήρησε μια διεκπεραιωτική στάση, απέφυγε να επικοινωνήσει με τη δέουσα ενσυναίσθηση με τους αντιρρησίες της Καρσλρούης και αντί να τους καθησυχάσει, τους εξόργισε διευκρινίζοντας τη νομολογία του Δικαστηρίου σε μια κατεύθυνση εντελώς αντίθετη από αυτήν που χρειαζόταν για τον κατευνασμό.

Προσέξτε. Απαντώντας στην αιτίαση ότι το μέτρο δεν ήταν το ολιγότερο επαχθές που θα μπορούσε να εισαχθεί για να επιτευχθεί ο νομισματικός σκοπός που επιδιωκόταν με το μέτρο, το Δικαστήριο της ΕΕ αναφέρει αρχικώς ότι η επιλογή του μέτρου έγινε με την επιστράτευση του ειδικού προσωπικού που διαθέτει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, και με βάση τις ειδικές αναλύσεις που το προσωπικό αυτό προετοίμασε σταθμίστηκαν τα υφιστάμενα δεδομένα, επελέγη το μέτρο ως το καταλληλότερο που προσφερόταν και συγχρόνως, προς αποφυγή παρενεργειών, εισήχθησαν εγγυητικές ρυθμίσεις που περιορίζαν την επικινδυνότητά του. Αυτά αρκούν στο Δικαστήριο. Η δυνατότητα ύπαρξης ενός αναλογικότερου ή καταλληλότερου ή ολιγότερο επαχθούς μέτρου δεν έχει αποδειχθεί, παρατηρεί το Δικαστήριο της ΕΕ, και εν πάση περιπτώσει, με τον περιορισμένο έλεγχο ουσίας που ασκεί λόγω των περίπλοκων τεχνικών κρίσεων πάνω στις οποίες στηρίζεται η επίμαχη απόφαση δεν προκύπτει προδήλως από τα στοιχεία του φακέλου.

Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εισήγαγε στο πεδίο των δοτών αρμοδιοτήτων της Ένωσης ένα μαχητό τεκμήριο υπέρ των αρμοδιοτήτων της Ένωσης στους αντίποδες αυτού που ανέμεναν οι δικαστές της Καρσλρούης με την προδικαστική τους παραπομπή, κάτι που ασφαλώς τους ώθησε στα άκρα.

Από αστοχία στην επιλεγείσα τακτική, από έλλειψη ενσυναίσθησης και πιθανόν διορατικότητας προκλήθηκε μια αχρείαστη κρίση που είχε αποφευχθεί στην υπόθεση *Gauweiler*, όπου το Δικαστήριο είχε τηρήσει αντίθετη προσέγγιση.

Σ' αυτόν τον υπέροχο κόσμο προχωρημένης νομικής σκέψης μας μεταφέρει το βιβλίο του Καθηγητή Αντώνη Μεταξά. Μπορούμε να μιλάμε ώρες γι' αυτό, για τις ιδέες που αναπτύσσονται σ' αυτό.

Ελπίζω να μη σας κούρασα και σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

29.09.2021